

ságát. *Sganzzini* elmélete szerint ez abban áll, hogy a negatív feszültségeket, pozitívákra cseréljük át, azaz: az egész személyiséget átszervezzük, átstrukturáljuk, neki új irányt adunk. Ez úgy valósítható meg, ha a lelki feszültséget az illető személy észreveszi, öntudatosítja, saját értékeléseivel — végső állásfoglalásaival, értékrendszerével — összeveti, az ügynek személyes jelentőségét mélyen átérzi („tua res agitur“ — *Allers*), érdekelt-ségét a téves helyzetben, melybe került, elismerve, új elővételezések és ezzel új feszültségeket kelt fel magában. Ez a goethei „Stirb und werde!“ — a meghalás és újjászületés lelki folyamata, melyet az Evangélium is hirdet, mikor a régi ember levetéséről és az új embernek, új léleknek kialakulásáról szól. Jellemző, hogy az ilyen átalakító munkánál a feszültség legnagyobb fokra emelkedik akkor, mikor a folyamat a vége felé jár; ilyenkor szükséges, hogy az illető személyiség *én-jét* belevesse az átalakítás művébe, hogy az teljes sikerrel járjon.

Várkonyi Hildebrand.

Rokonszenv és ellenszenv.

A tanári hivatás problémaköréhez hozzátartozik a rokonszenv és az ellenszenv kérdése. Nincsen olyan ember, aki hatása alól teljesen ki tudná vonni magát. Magatartásunkat gyakran befolyásolja, néha tudatosan, néha tudattalanul. Igen sok állásfoglalásunk mögött észrevétlenül húzódik meg, mégis motivuma lehet döntő elhatározásainknak.

Gyakran beszélünk róla. Jelzőként rendszerint akkor használjuk, amikor nem tudjuk közelebről meghatározni, hogy miért tetszik vagy nem tetszik valaki vagy valami. Amikor nem tudjuk véleményünket racionálisan magyarázni, amikor nem mondható valakiről, hogy azért tetszik, mert szép, vagy okos, vagy művelt, stb., akkor azt mondjuk, hogy rokonszenves. S ha valaki nem tetszik, de nem találunk benne olyan hibát, ami objektív mérőeszközzel hibának tűntethető fel, egyszerűen ellenszenvesnek mondjuk. Az „ellenszenves“ és a „rokonszenves“ szavak mögött olyan értékítélet lappang, amiről rendszerint nem tudjuk, hogy min alapszik. Mivel azonban hajlamosak vagyunk arra, hogy irracionális magatartásunknak racionális magyarázatát adjuk, néha állásfoglalásainkat kibővítjük ilyesféléképen: „ellenszenves a beszédje“, „rokonszenves az arca“, stb. Ha már most tanulmányozni akarnánk az ellenszenvesnek mondott beszédet és a rokonszenvesnek nyilvánított arcot, erre azt vélhetnénk a legcélravezetőbb útnak, ha nagyobb számú egyén állásfoglalásából igyekeznénk kihámozni azokat az elemeket, amelyek megegyeznek. Az ilyen irányú kísérleteink nem járnának sikerrel. A mindennapi élet

tapasztalata azt igazolja, hogy az, akit valamely egyén igen rokonszenvesnek talál, a másik számára kifejezetten ellenszenves lehet, egy harmadik személy pedig rokonszenves és ellenszenves tekintetében az illetőről nem tud véleményt nyilvánítani.

Kétségtelen, hogy ezekkel a gyakori esetekkel szemben előfordulnak olyan esetek is, amelyeknél több ember véleménye valamely meghatározott egyénnel szemben érzett rokonszenv vagy ellenszenv tekintetében teljesen egyezik. Mivel azonban ennek a kisebb-nagyobb csoportnak az egyöntetű véleménye másokétól eltér, ez gyakran nem a kérdéses egyénre, hanem erre a csoportra jellemző.

Felvetődik már most a kérdés, hogy beszélhetünk-e általában a rokonszenves és az ellenszenves emberről. Van-e olyan rokonszenv-, illetve ellenszenvmegnyilatkozást kiváltó tényező, amely többé-kevésbé mindenkire hat, s amelynek nyomán „a” rokonszenves és „az” ellenszenves ember típusa megrajzolható volna. Nem kevésbé érdekes az a kérdés sem, hogy bizonyos embernek miért rokonszenves bizonyos egyén. Ezt kissé módosítva úgyis megfogalmazhatnánk, hogy vajjon mi lehet a kölcsönös rokonszenv és a kölcsönös ellenszenv megnyilatkozásának az alapja.

A kérdések megoldásához több úton juthatunk el. Kézenfekvőnek látszik az az eljárás, amely kérdőívre adott válaszok, vagy részletes jellemzések bekérésével igyekszik célhoz érni. De itt éppen annak az ismeretét tételezzük fel, amit még akarunk ismerni. Ezért vagy semmitmondó válaszokat kapunk, vagy olyan tulajdonságok stb.-nek a felsorolását, amelyek tekintetében ugyan mindnyájunk állásfoglalása egyezik, de nem valóságos indítékai a rokonszenv és az ellenszenvmegnyilatkozásnak.

Közelebb jutunk a problémához élménveink és magatartásunk intro- és retrospektív vizsgálata útján. A következő példa jellemzően világít rá a kérdésre: Egy tanár arról értesül, hogy K. tanítványa — aki neki ellenszenves — valami szabálytalanságot követett el. Mikor ezt megtudja, rögtön jelentkeznek rajta a felindulás testi kísérő jelenségei. Keze ökölbe szorul, homlokán az erek kitágulnak, arca vöröses színt ölt, hangja emelkedettebb, beszédje és mozgása aritmikus lesz. Gyors, szaggatott lépésekkel elindul a cselekmény színhelye felé. Utközben közlik vele, hogy a szabálytalanságot nem K., hanem a neki rokonszenves F. tanítványa követte el. Bár ez a szabálytalanság tényén nem változtat, mégis izmai feloldódnak, arcerei normális állapotukba térnek vissza, hangja lehalkul, beszédje, mozgása egyenletessé válik. A büntetést lehet, hogy éppen olyan súlyosnak szabja ki, mintha az előbbi gyermek követte volna el, de ez most nem is lényeges, a fontos az, hogy a két érzelmi állapot eltér egymástól.

Nyilvánvaló, hogy a két érzelmi állapot közötti különbség a rokonszenv és az ellenszenv következménye. Mindennapi életünkben ritkán kristályosodik ki ez ennyire szembeötlően, mert szeretünk érzelmi-állapotainknak s esetleges elfogult cselekedeteinknek nemesebb motivumokat tulajdonítani. Ritka az olyan önismerettel rendelkező ember, aki valakiről meg tudja állapítani, hogy neki ellenszenves, de egyébként kiváló.

A „jól kijövök vele”, a „pikkkel rám” megállapítások jó részt rokonszenv és ellenszenv kijelentéseknek tekinthetők, amint azt az élményeink s a viselkedésünk objektív vizsgálata sokszor igazolja. Támpont erre a környezetváltozás, mely a környezettel együtt a bennünket körülvevő rokonszenv- és ellenszenvhálózat megváltoztatásával is jár. Erre számos esetet is tudnánk felsorolni. Az esetek azonban az egyszerű tény-felsoroláson kívül nem sokatmondóak. Rávilágítanak ugyan a rokonszenv és az ellenszenv sorsformáló erejére, de mégsem tudjuk megmondani, hogy honnét, miből bukkannak elő. Mindenesetre gondolkodásra és teóriák felállítására késztetnek bennünket, ami gondolatfűzésünk további láncszeméül szolgálhat.

Ilyen tömör és velős teória a „similis simili gaudet” és az „ellentétek vonzzák egymást” tétele. Látszólag ellentmond egyik a másiknak, de mégsem tud egyik sem egyeduralomra jutni. Idézésük gyakorisága megközelítően egyforma, olyanira, hogy ez az egyenlő népszerűségük erősen szembeötlő. Melyiket halljuk többször, melyik fejez ki több igazságot, melyik a találóbbr; erre a kérdésre kategorikusan felelni nem tudunk. Ha nagyszámú egyént megkérdeznénk, a legtöbb válasz ilyesféleképen hangzana: „Vannak esetek, amikor az egyik s vannak esetek, amikor a másik idézetnek van igaza”. De, hogy mikor, melyik érvényes, arra vonatkozólag statisztikailag feldolgozható és felhasználható válaszokat nem kapnánk.

Ez az a pont, amin túl sem kérdőívekre adott válaszok vagy részletes jellemzések bekérésével, sem pedig intro- vagy retrospektív úton végzett vizsgálódásokkal lényegében nem tudunk tovább jutni. Tudjuk és érezzük, hogy van valami a közszájon forgó megállapítások mögött. Valami, aminek kiderítése lehetővé tenné, hogy szabatosná változtassuk a két megállapítást s aminek segítségével körülírhatnánk azokat az eseteket, amikor a hasonló s amikor a különbözők találják egymást rokonszenvesnek. Nem járunk messze az igazságtól, ha a probléma központját abban a kérdésben látjuk, hogy *miben* hasonló és *miben* különbözők a szóban forgó esetek szereplői.

Termékenynek látszik további vizsgálódásokra a kísérlet útja. Ez az út nem járatlan, hiszen a sorsanalitikusok a kí-

sérleti úton végzett rokonszeny- és ellenszeny választásokra építették fel teljes ösztöndiagnosztikájukat. Kutatásaik során azt tapasztalták, hogy bizonyos egyének arcképeinek megtekintésekor kiváltódó rokonszeny- és ellenszenymegnyilvánulások, az arcképeket szemlélőre igen jellemzőek. A probanduszok által rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek talált arcképek nyomán aztán — nagyszámú kísérlet után — a probanduszok latens ösztöneire messzemenő következtéseket vontak le. Ezek a vizsgálatok igen értékes megállapításokkal jártak s eredményeik jól használható adatokat nyújtanak a rokonszeny és az ellenszeny kölcsönös megnyilvánulásainak kísérleti úton való kutatására.

Mivel problémánktól a kölcsönös megnyilatkozások elválaszthatatlanok, kísérleteimet nem arcképekkel, hanem élő emberekkel végeztem.

A kísérletet hasonló műveltségű, korú öltözékű és társadalmi helyzetű olyan összesen negyven férfin végeztem, akik ez alkalommal találkoztak életükben először. Exploráció és értelmességi vizsgálat alapján személyiségleírásokat készítettem róluk, majd nyolc-nyolc főből álló csoportokra osztottam őket s a csoportokon belül mindenkit jelzőszámmal láttam el. A kísérletet csoportonként végeztem. Kísérleti személyekből kört alkottam, majd rövid magyarázat után felszólítottam őket, hogy jól vegyék szemügyre egymást s aztán jegyezzék fel az előttük lévő papírlapra a két legrokonszenvesebb és a két legellenszenvesebb egyén jelzőszámát.

A feljegyzett számok alapján összehasonlítottam azoknak a személyiségleírásait, akik egymást kölcsönösen rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek találták; akik közül az egyik a másikat rokonszenvesnek az utóbbi az előbbit viszont ellenszenvesnek találta, s akire a legtöbb választás esett.

Az egymást kölcsönösen egyforma állásfoglalással választók száma, ezeknek a választásoknak a matematikai valószínűségét meghaladta. Az egymást kölcsönösen rokonszenvesnek vagy kölcsönösen ellenszenvesnek találók száma nyolcvan százalékkal haladta meg azoknak a számát, akik közül az egyik rokonszenvesnek ítélte a másikat, az utóbbi az előbbit viszont ellenszenvesnek találta, pedig mindkét eset matematikai valószínűsége ugyanaz. Olyan egyén, akit egy csoporton belül mindenki legrokonszenvesebbnek vagy legellenszenvesebbnek választott, nem akadt. Olyan pedig, aki csak rokonszeny választást kapott s senki sem tartotta ellenszenvesnek, negyven fő közül mindössze hat akadt. A legszembeötlőbb azonban az az eredmény, hogy csupán egyetlen olyan személy fordult elő, akít csak ellenszenvesnek választottak. Ez azt jelenti, hogy az egyesek által ellenszenveseknek nyilvánított egyéneket, egy kivételével mások viszont rokonszenveseknek találták.

A választásoknak e számszerű eredményei érdekesek, de **nem szabad messzemenő következtetéseket levonni belőlük.** Két megállapítást azonban mégis tehetünk. Az első az, hogy a rokonszenv és ellenszenvmegnyilatkozások általában szubjektív ítéletek s ezek a szubjektív ítéletek csak az esetek igen kis számában egyezők. Második megállapításunk az, hogy a vizsgálat során nyert számszerű eredmények mögött valamilyen lelki tényező hatása feltételezhető.

További támpontokhoz jutunk, ha a személyiségleírásokat nézzük. A legtöbb rokonszenvválasztást nyerők személyiségleírásai megegyeznek abban, hogy a probandusok jó fellépésű, tevékeny, ösztönös vezetői készséggel bíró, társas egyének. Érzelmi világuk egyéb megnyilvánulásai és értelmi adottságaik tekintetében azonban lényegesen eltérnek egymástól. Ezek közül kerül ki az a kisebb számú egyén, aki nem kapott ellenszenvválasztást. A legtöbb ellenszenvválasztást nyertek személyiségleírásaiban visszatérő jelzők az „önérzeteskedő“, „modoros“, „élénk szereplési törekvésű“, „szélsőséges állásfoglalásra hajlamos“. Egyébként nem látszik éles különbség közöttük és a legtöbb rokonszenvválasztást nyerők között. Sőt valahogy úgy tűnik fel, mintha csak egy hajszál (igaz, hogy jelentős hajszál) választaná el a két csoportot s ez a különbség a ki nem élt érvényesülési vágy helytelen kompenzációiból eredne. E választási adatok szerint amennyiben a rokonszenves és az ellenszenves emberről általában beszélünk, úgy ezek jellemzése valószínűleg a lelki élet mélyebb rétegeibe való behatolás nélkül felületi személyiségjegyekkel teljes mértékben megoldható.

Nem így áll a kérdés kölcsönös állásfoglalások tekintetében. Itt az egyes személyiségjegyek sokkal nehezebben sorolhatók osztályokba s konvolútságuk következtében típusok is nehezebben rajzolódnak ki. Az egymást rokonszenvesnek találók között hasonló jellemvonások, valamint az adottságaikat kiegészítő jellemvonások egvaránt előfordultak. Az „alkalmazkodó“ és a „túlzott önbizalmú“ egymást választása, valamint szívós, rendszeres, természethez közelálló, alacsonyabb értelmi színvonalú egyének egymás iránti rokonszenve a személyiségleírások elemzése során belátható volt, de számos olyan adatot is nyertem, amelyeknél a választások között összefüggést hiába kerestem. Hasonlóan általánosításra még korai anyagot jelentenek a többi választások is. Az explorációkat a választási kísérleteket megelőzően végeztem, így kikerültem azt, hogy a nyert választási adatok a személyiségleírásoknál esetleg tudatalanul befolyásoljanak. Viszont a személyiségvizsgálatnak a választási adatok irányában való elmélyítése nem történhetett meg. Nyitva marad az a kérdés, hogy az első benyomásból eredő rokonszenv- és ellenszenvmegnyilatkozás a későbbi érintkezés folytán milyen mértékben és milyen esetekben módosul.

Erre együttélő, egymással gyakran érintkező csoportokkal végzendő kísérletek adnának feleletet.

Vizsgálódásaimmal csupán a rokonszenv és ellenszenv kérdésének kísérleti úton való kutatási lehetőségeit igyekeztem feltárni, kipróbálni és rámutatni a probléma nagy jelentőségére.

A rokonszenv megnyilatkozás áthághatatlan válaszfalak ledöntésével kapcsolatokat, teremthet, önbizalmunk fokozásával kedélyvilágunkat kiegyensúlyozhatja, s értékeink kibontakozását maradéktalanná teheti. Az ellenszenv viszont elszigetel, kiegyensúlyozatlanná tesz, örömtelen marcangolásra készít és erőinket pocsékolja.

Jelentősséggel bírna az, ha csak egymással rokonszenvező emberekből alkotnánk együtt élő, dolgozó csoportokat. A személyi ellentétek egyrésze elsímulna, feszültségek oldódnának fel, hivatásunkat könnyebben, eredményesebben és kellemesebben teljesíthetnénk.

Az ehhez vezető egyik út a rokonszenv és az ellenszenv kísérleti úton történő vizsgálata.

Dr. Pentz Gáspár

A módszeres értekezletek és bemutató tanítások.*

A tankerületi királyi főigazgató úrtól azt a megbízást kaptam, hogy Önök előtt mt. Kartársaim egy 25 perces előadás keretében a módszeres értekezletek tervszerűsítéséről és az ú. n. bemutató tanításokról értekezzem.

Mind a két kérdés a tanári nevelő-oktató munka fontosságával és rendszerességével van kapcsolatban s míg a módszeres értekezleteken a tanári kar az oktatás didaktikai és módszertani problémáit eszmecserék alakjában teszi vizsgálódásainak tárgyaivá, addig a bemutató tanítások a maguk közvetlen hatásaikban nyújtanak gyümölcsöző tanulságokat egy-egy tanítási egység életteljes felépítésének és tervszerű feldolgozásának szemléletében.

A módszeres értekezletek megtartását Rendtartásunk 95. §-a írja elő, amikor kimondja, hogy tanévenként kétszer, és pedig szeptember és február havában módszeres értekezletet kell tartani s bár az ú. n. bemutató tanítások tartására a Rendtartás kifejezetten nem ad utasítást, azok figyelembevételét is

* A szegedi tankerület kir. főigazgatósága által a tankerület polgári iskolai tanulmányi-felügyelői és igazgatói részére rendezett értekezleten tartott előadás.